

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ В ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Коханевич Марія Василівна, студентка I курсу II (магістерського) рівня вищої освіти (групи УМЛм-1-24-2.0д.) спеціальності 035 Філологія Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Стишов О.А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті проаналізовано тематичні групи діалектної лексики південно-західного наріччя, представлені в газетно-журнальній публіцистиці початку ХХІ сторіччя. Виявлено, що в дискурсі сучасної періодичної преси західних областей України, простежується досить часте вживання діалектизмів. У результаті аналізу значного фактичного матеріалу було з'ясовано, що найбільш часте вживання діалектизмів у названих медіа засвідчено в тематичних групах назв страв, продуктів харчування, процесів, а також назв предметів домашнього та господарського побуту, матеріалів і процесів, пов'язаних із цією групою.

Ключові слова: лексичні діалектизми, південно-західне наріччя, публіцистика, дискурс.

Загалом в ХХІ сторіччі, у зв'язку з демократизацією, відсутністю цензури й самоцензури, відкритістю українського соціуму, спостерігаємо активне вживання діалектної лексики не тільки традиційно в художніх творах, але й у мові сучасної публіцистики.

Засоби масової інформації в останні десятиліття набули нових функцій, вони стали своєрідним форумом, що сприяє взаємодії між членами українського суспільства. ЗМІ як сфера комунікативної та мовленнєвої діяльності використовує певний стиль подачі матеріалу, метою якого є передусім інформування, зацікавлення реципієнта, вплинути на нього, переконати. Задля цього журналісти, редактори, дописувачі вдаються до найрізноманітніших мовностилістичних елементів, зокрема вживання діалектних одиниць. Саме тому нашим завданням є виявити найбільш уживані тематичні групи діалектних одиниць південно-західного наріччя.

Дослідження територіальних діалектів у дискурсі журнально-газетної публіцистики тісно пов'язане зі стилістикою засобів масової комунікації. Водночас недостатнє розв'язання окремих проблемних питань застосування названої лексики в журнально-газетних публікаціях із погляду ономасіології, особливостей функціонування, семантики й стилістики є стимулом для її ґрунтовнішого вивчення, що й становить актуальність теми цієї статті.

Ціллю роботи є виявлення й аналіз головних тематичних груп лексичних діалектизмів у газетах і журналах західних регіонів України, а також почасти їх стилістичних особливостей у названих дискурсах.

Науково-теоретичною основою дослідження слугували праці відомих українських лінгвістів: Потебні О., Булаховського Л., Ващенко В., Матвіяса І., Бевзенка С., Чабаненка В., Гриценка П., Сабадоша І., Аркушина Г., Глуховцевої К., Мартинової Г. та ін. Також ми спиралися на останні студії із заявленої проблематики, зокрема роботи Левченко Т. Яворського А., Николіук Т., Шкляєвої Н. та ін.

Значний корпус зібраних діалектизмів із газетно-журнальної публіцистики Західної України переконливо засвідчив, що найбільшою за обсягом є тематична група **назв страв, продуктів харчування, процесів**. Названа група репрезентована такими лексемами, як: *полядниця* «вид страви, приготовленої з філе риби, м'яса» (СУМ-11, VIII: 107). Порівняймо в контексті: *Посудіть самі: свиняча полядниця коштує 45-50 грн, шинка з кісточкою – 35-40, шпондер – 25, телятина – 30-40* (Молода Галичина, 17.04.2008); *ярина* «городина, овочі» (СУМ-11, XI: 648). Напр.: *Навіть ярина, яка з настанням сезону мала б дешевшати, за два тижні до Пасхи набирає обертів* (Молода Галичина, 17.04.2008); *яфини/афени* «чорниці» (Вільний тлумачний словник, 2013–2018: 18): «*Скаржиться, що допікають йому місцеві цигани, які живуть неподалік. Вони збирають ягоди на продаж, особливо чорниці (яфини по-тутешньому) і залишають після себе багато сміття* (Високий Замок, 11.10.2012); *ранташ* «засмажка з борошна, приправа, яка додається до страви для поліпшення її смаку, запаху і т. ін» (Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району, 2008: 305): «*Окремо наливаємо олію <...>; туди додаємо муку і підсмажуємо – робимо **ранташ!***»; *леквар* – варення, повидло (Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району, 160): «*Коли все готово, формуємо самі томбовці (булочки), додаючи у середину леквар*» («Рахів.city», 23.03.2021).

У результаті проведеного дослідження ми виявили, що деяких діалектних слів, на жаль, бракує у відповідних словниках, тому подаємо значення лексем, які було вказано в інтернет-джерелах: *шпондер* «копчена свинна грудинка» (11). Напр.: *Посудіть самі: свиняча полядниця коштує 45-50 грн, шинка з кісточкою – 35-40, шпондер – 25, телятина – 30-40* (Молода Галичина, 17.04.2008).

У журнально-газетній публіцистиці також зафіксовано чимало **назв предметів домашнього та господарського побуту, матеріалів і процесів**, які пов'язані з цією групою. Наведемо до прикладу такі лексеми: *горнець* «велика каструля» (Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району, 2008: 51): «*Нарізаємо інгредієнти кубиками і кидаємо варити у **горнець***» («Рахів.city», 23.03.2021); *теганька* – горошокъ, розширюючийся кверху (Словарь української мови, IV: 252): «*Окремо наливаємо олію (можна у **теганьку**), туди додаємо муку і підсмажуємо...*» («Рахів.city», 23.03.2021); *ровер* – велосипед (Аркушин, 2000: 122): «*Я знав, що Оля – не істеричка, і навіть якби хтось з її дітей (не дай Боже) ошпарився окропом чи розбив коліна, впавши з **ровера**, вона б не дзвонила на світанку*» (Моя Сповідь, 7, липень, 2022); *лямпа* «лампа» (Онишкевич, 1984: 424): «*Підірвавшись із нього і схопившись руками за голову, він раз у раз скрикував: «Моя **лямпа!** Моя **лямпа!**»* («Час», 08.09.2022).

Діалектна лексика набуває стилістичного статусу, який побудований саме на межі публіцистичного та розмовного стилів.

В аналізованих публікаціях представлена численна кількість інших тематичних груп.

Спочатку подамо невелику тематичну групу, що об'єднує кілька **назв різних видів одягу, прикрас і взуття**. Статті з різних регіонів засвідчують названу групу, яка реконструює та перейменовує світ предметів: *капці* «шкарпетки вовняні, в'язані різнокольоровими нитками; шкарпетки суконні» (Гуцульські говірки, 1997: 90); «легкі туфлі, переважно для хати» (СУМ-11, IV: 98): *«Трохи йдуть в оборот вовняні шкарпетки по 50-60 грн, капці на хутрі – від сотні за пару, хутрянні жилетки по 200 грн»* (Молода Галичина, 02.01.2015); *коралі* «намисто (намистини) з коралів» (СУМ-11, IV: 285): *Та й погода псує торгівлю, хто в такий холод думає про «коралі»* (Молода Галичина, 02.01. 2015); *гачі* «штани» (СУМ-11, II: 42): *Чоловічий одяг включав білу сорочку власного виробу, вишиту спереду, пущена по штанях – «портіниціях», з чорного або фарбованого на червоно сукна – зимою білих вовняних «гачах», підперезаних широким ремнем «чересом» – і з різними прикрасами-витисками й «дармовисами* (Ужгородські новини, 12.08.18).

Засвідчена незначна група, що представляє **діалектні назви людей за певними родинними, віковими ознаками та типом занять**: *дядьо* «те саме, що дядько» (СУМ-11, II: 450): *Попри те, що по кілька днів не бачить жодної живої душі, дядько Міша добре обізнаний з тим, що відбувається в країні* (Високий замок, 11.10.2012); *вуйко* – «1. дядько по матері, брат матері; 2. Про старшого віком чоловіка» (СУМ-11, I: 785): *Я щойно приїхав туди із Західної України, де всі розмовляли, як і я, сучасною українською, тому не розумів, чого хочуть від мене вуйки з діаспори* («Галичина», 12.10.2020); *газда* «господар» (СУМ-11, II: 12): *На чолі команди працюючих газд.<...> «Кожен обранець має галицьку газдівську жилку», – каже очільниця Івано-Франківської ТГ* (Голос України, 10.02.2022).

Ще одна мінігрупа – це **назви, пов'язані з релігійними святами**: *звізда* «1. астр. Зірка; 2. різдвяна зірка, з якою діти ходять колядувати» (Пиртей, 2004: 122). Порівняймо в контексті: *А на сцені біля Опери розгорнеться різдвяна програма – колядування від фольклорних колективів міста, виступи вертепів, естрадних виконавців, презентація звізд від майстрів та нагородження звіздарів* (Молода Галичина, 02.01.2015); *різдвяна шопка/шопка* (пор.: пол. szorka) «різдвяний вертеп, вертепна скриня» (10): *Цей напрямок на виставці представлений роботами майстрині Лесі Токарської – іконами, картинами, інкрустованими камінням буриштину, та майстра по виготовленню прикрас з буриштину Ярослава Рачковського – різдвяною шопкою, інкрустованою камінням буриштину та буриштиновими прикрасами* («Час», 05.09.2022); *вігілія* (пор.: пол. Wigilia святвечір) «1. Нічна варта у стародавніх римлян. 2. Нічне пильнування – богослужіння, несення охоронної служби, безсоння, нічна зміна, нічна творчість. 3. День перед великим святом у католиків; (9): *Робили ми вігілію, але нема того смаку, бо нема грибів* (Моя Сповідь, 7, липень, 2022);

У результаті проведеного аналізу фактичного матеріалу було виділено 5 тематичних груп. Подану лексику проаналізовано з погляду семантики й стилістики в контекстах студійованого дискурсу. У процесі дослідження зроблено висновок, що найбільш часте вживання діалектизмів в пресі західних областей спостерігається в тематичних групах назв страв, продуктів харчування, процесів, а також назв предметів домашнього та господарського побуту, матеріалів і процесів, які пов'язані з цією групою.

Провівши таке дослідження, можемо констатувати, що в ХХІ столітті українська публіцистика активно репрезентує широке залучення діалектизмів у свою мовну практику та надає змогу масовому читачеві познайомитися з різними варіантами загальновідомого слова в українській мові.

Подальше вивчення особливостей проникнення та функціонування діалектизмів вбачаємо перспективним для сучасної україністики. Цей напрям досліджень дозволить аналізувати темпи входження діалектної лексики в публіцистику, відстежувати її ареал розширення в українському інфопросторі та студіювати перспективи словотвірної активності, функційно-стилістичні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: РВВ «Вежа», 2000. Т. 2. 458 с.
2. Вільний тлумачний словник, 2013–2018. URL: <http://sum.in.ua/f/>
3. Гуцульські говірки. Короткий словник / відповідальний редактор Я. Закревська. Львів: Світ, 1997. 232 с.
4. Пиртей П. Словник Лемківської Говірки. Івано-Франківськ: Сівєрсія МВ, 2004. 461 с.
5. Сабалош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 478 с.
6. Словарь української мови: в 4-х т. / за ред. Б. Грінченка. Київ: Редакція журналу «Киевская старина», 1907–1909.
7. Словник української мови: в 11 т. / Інститут мовознавства; за ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
8. Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Київ: Наукова думка, 1984. 1984. Ч. 1: А-Н. 494 с.

REFERENCE

1. Arkushyn H. Slovnyk zakhidnopoliskykh hovirok: u 2 t. Lutsk: RVV «Vezha», 2000. T. 2. 458 s.
2. Vilnyi tлумachnyi slovnyk, 2013–2018. URL: <http://sum.in.ua/f/>
3. Hutsulski hovirky. Korotkyi slovnyk / vidpovidalnyi redaktor Ya. Zakrevska. Lviv: Svit, 1997. 232 s.
4. Pyrtei P. Slovnyk Lemkivskoi Hovirky. Ivano-Frankivsk: Siversiia MB, 2004. 461 s.

5. Sabadosh I. Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu. Uzhhorod: Lira, 2008. 478 s.
6. Slovar ukrainskoi movy: v 4-kh t. / za red. B. Hrinchenka. Kyiv: Redaktsiia zhurnalu «Kyevskaia staryna», 1907–1909.
7. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. / Instytut movoznavstva; za red. I. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980.
8. Onyshkevych M. Slovnyk boikivskykh hovirok. Kyiv: Naukova dumka, 1984. 1984. Ch. 1: A-N. 494 s.